

Slumpens skördar

Slumpens skördar

dramatisering av James Hiltons roman

av Christian Lanciai (2013)

Personerna:

två läkare
ett äldre par
Smith
Paula

'Släggan' Briggs, vårdshusvärd
två mentalskötare

ett antal skådespelare vid teatern, bland andra:

Richard Borley
Mr Margesson, direktör
Tom Belden
Ponderby

Pastor Blampie
bartendern i Liverpool
några arbetare från gatan

Charles familj:

Chet
George
Julian
Jill
Kitty
Julia
Bridget
Doktor Astley
Advokat Truslove
Harrison, sekreterare
Sheldon, betjänt och gammal trojänare

Handlingen utspelar sig i England efter första världskriget samt (femte akten) 1939.

Akt I scen 1. Ett mentalsjukhus.

läkare 1 Han verkar vara det mest hopplösa av alla våra fall.

läkare 2 Det kan inte vara fullständigt hopplöst. Någonstans i hans hjärna måste något finnas kvar.

1 Ja, men var? Vi har försökt allt, men det hjälper inte att alla hans själsförmögenheter finns i behåll. Hans språk och sätt tyder ensidigt på den högsta tänkbara bildningsnivå och härkomst, men vad hjälper det när våra efterlysningar över hela landet bara har lett till pinsamma besvikelser?

2 De som förlorat anhöriga i kriget utan ett spår efter dem ens som döda är ju ett otal. Rudyard Kipling, till exempel.

1 Du menar att även vår man 'Smith' faller under rubriken 'saknad, troligen död'?

2 Med största sannolikhet.

1 Men någon måste ha saknat honom.

2 Om han kommer från en överklassfamilj, vilket allting tyder på, är risken att åtminstone inte familjen saknar honom alls.

1 Vi får nu se med dagens besök.

2 Det vanliga pinsamma provet. Flötet guppar men inget napp.

1 Visa in de stackars människorna.

(2 öppnar en dörr och visar in ett äldre par som gått igenom mycket.)

2 Vi ber er vara beredda på att det inte måste vara er son.

mannen Vi har besökt ett antal sjukhus redan. Vi är vana. Problemet är att vi inte ger upp.

frun Så ni har aldrig ens fått reda på hans riktiga namn? Inte ens hans förnamn?

2 Därför kallar vi honom Smith. Total amnesi är nästan den vanligaste krigsskadan. Men han är fullständigt frisk annars.

mannen Låt oss få det överstökad.

(1 öppnar en annan dörr och visar in Smith. Denne kommer in hoppfullt och förväntansfullt in, även paret visar samma gryende hopp, som slocknar nästan genast.)

Smith (till läkaren) Känner de inte heller igen mig?

mannen (berör honom varmt) Beklagar, min vän, du är lik vår son, vi såg din bild och tänkte att du kunde vara han, men vi får söka vidare.

Smith Jag hoppas ni finner honom.

mannen Det är det hoppet vi lever på. *(tar hand om sin fru, som gråter, och går ut med henne)*

1 Beklagar, Smith.

Smith Ingenting att beklaga. Jag är van.

2 Inget fall är hopplöst.

Smith Utom mitt.

1 Vi fortsätter jakten och efterlysningen. Det är det enda vi kan göra.

Smith Tack. Då går jag in igen. *(går med sänkt huvud)*

- 1 Det gör mig ont om honom.
2 Det är vi i alla fall två om.
1 Kom. Låt oss fortsätta. (*tar den andra om armen och går ut med honom.*)

Scen 2.

Smith Varför är allting så tyst? Aldrig har jag känt mig så övergiven som nu. Var är personalen? Inte ett ljud. Men jag hör ljud från staden. Något är på gång. Det låter som en fest, men hela staden festar. Kanske de alla har gått dit. Men bara personalen. Den är borta. Kanske någon ny kröning, någon ny kronprins som fötts, eller kanske – det måste vara det där kriget som äntligen är slut. Det är därför jag är här. Kriget skickade hit mig med hål i huvudet och fördärvat ben. Hålet i huvudet är lagat, och benet går igen, men minnet är hopplöst borta. Jag minns ingenting från före det ögonblick jag vaknade upp på en bår i ett fältsjukhus med kroppen sönderskjuten. Där föddes jag som ett vrak och har förblivit ett vrak sedan dess, ett oreparerbart vrak, som måste ligga kvar på varv för resten av sin förruttnelse, som levande lik bland andra mumier och zombier på denna mentalanstalt för förolyckade vrak som ingen varken vill ta hand om eller skrota. Men jag kan gå. Kriget födde mig, och nu är det slut. Jag borde vara med och fira. Titta. De har lämnat dörrarna öppna. Det måste vara krigets slut efter fyra år. Annars skulle de aldrig lämna ett mentalsjukhus obemannat och glömma att stänga dörren.

Ut med dig, *Smith*, i världen som kastade ut dig, eller snarare kastade upp dig som en halvsmält spya, som inte helt kunde konsumeras. Mera utanför kan jag ändå inte bli, så det är lika bra jag tar steget ut och försvinner i en värld av bara skeppsbrott. (*går ut*)

Scen 3. En pub.

- Paula* Vem är han?
värden Han bara vacklade in här och verkar något konfys.
Paula Är han berusad?
värden Inte det minsta.
Paula Tror du...
värden Ja, det tror jag.
Paula Jag ska luska ut honom. (*närmar sig Smith, som försöker se osynlig ut*) Är du inte ute med de andra och firar?
Smith För mig är det inte mycket att fira.
Paula Har du inte varit ute i armén? Du ser sådan ut.
Smith Jo, jag var i armén.
Paula Är du då inte glad att kriget är över?
Smith Det spelar ingen roll för mig. För mig är det inte över.

Paula Du kommer väl från sjukhuset, eller hur?

Smith Ja.

Paula Har du rymt?

Smith Nej. Jag bara fann att grindarna var öppna. Personalen hade tydligen gått ut och firat. Jag ville se vad det var utanför.

Paula Du låter som om du alltid hade varit där.

Smith Tvärtom. Jag var ganska ny där, forslad hit och dit mellan andra sjukhus.

Paula Vad är din skada?

Smith Granatchock. Jag är bara en bland tusenden.

Paula Blev du bättre?

Smith Något. I början kunde jag inte göra något. Jag hade ingen muskelkontroll. Jag kunde inte ens prata. Så småningom kunde jag stamma, men inte mer. Jag har svårt för att prata.

Paula Det märks inte med mig.

Smith Kanske för att du får mig att slappna av.

Paula Vad heter du? Vet du det?

Smith Smith. Jag var oidentifierbar när jag plockades upp på slagfältet. Det är jag fortfarande.

Paula Jag heter Paula.

Smith Hej, Paula.

Paula Hej, Smith. Vill du tillbaka till sjukhuset?

Smith Helst inte. Av alla mina sjukhus var det det mest obehagliga och dystra. Det kändes som om min vistelse skulle bli permanent.

Paula Har man inte försökt spåra anhöriga till dig genom efterlysningar?

Smith Jodå, men utan resultat.

Paula Du verkar ganska vilsen i tillvaron.

Smith Jag kan just inte bli vilsnare.

Paula Jag tror dig. Kom. Du behöver en bit mat. (*ger ett tecken till värden*) Vad har du?

värden Bara ägg. Stekta eller förlorade?

Paula Förlorade blir bra. (*Värden frågar med en blick.*) Han är fullkomligt ofarlig. Bara krigsskada. (*Värden pekar mot sitt huvud.*) Inte alls. (*Värden går.*)

Smith Han undrade om jag var tokig. Det är jag inte. Mitt enda men är total minnesförlust. Jag minns ingenting från innan jag vaknade upp på en bår. Jag har försökt, men det går inte. Läkarna är hyggliga och har gjort allt de kan för att hjälpa mig men med klen resultat. Jag är som en blind man som famlar i mörkret, och det enda jag har att treva efter är lösa ändor som av fragment av drömmar. Jag kan känna igen en doft och få en känsla av något som verkar välbekant men utan att kunna identifiera vad det är. Jag måste oavbrutet träna mig med associationer.

Paula Hur länge har det pågått?

Smith Det är ett år sedan jag vaknade upp på ett sjukhus, i november 1917.

Paula Hur många sjukhus?

Smith Oräkneliga. Halvtannat dussin. Dem vill jag gärna glömma.

Paula Du ska inte tillbaka till sjukhuset. Du hör inte hemma där.

Smith Jag hör inte hemma någonstans.

Paula Ändå tycks du ha blivit bättre sedan du fiskades upp ur krigets malströmmar. Det är nog bara en tidsfråga.

Smith Tror du det?

Paula Om du blivit bättre hittills kommer du att fortsätta med det. Sannolikt går det fortare och fortare. Plötsligt en dag står allting klart för dig.

Smith Bara jag slapp medicinerna och att känna mig inspärrad.

Paula Det tror jag också. Vad du behöver är att få känna dig trygg och säker.

Smith Det tror jag också.

Paula Sjukhuset är väl ganska fullt?

Smith Proppfullt. Alla sjukhus är det.

Paula De kanske inte märker om någon saknas.

Smith Tvärtom. Klockan 6 kontrolleras alla patienter. Om någon då saknas går alarmet. Så jag bör nog gå tillbaka.

Paula Det är ett dårhus, Smithy. Du är ingen dåre.

Smith Jag vet. Men jag är totalt förståndshandikappad.

Paula Är det vad de säger att du är?

Smith Nej, men alla andra där är det. Troligen internerade på livstid varenda en. (*Värden kommer med äggen.*)

värden Ursäkta att det tog tid. Spisen ville inte tända.

Paula Det är bra. Ät nu, Smithy, och samla mod och kraft. Vad du behöver är att få känna dig frisk.

Smith Det är inget fel på hälsan. Det är bara allt det andra som fattas.

Paula Det är det vi måste återvinna, för det har en gång funnits där.

Smith Kan du hjälpa mig?

Paula Jag vill, för jag tror på dig. Du är ingen vanlig patient. Du har en gång varit något. Jag är nyfiken på vad som kan finnas där levande begravet.

Smith Jag också.

Paula Det kan bli en spännande upptäcktsresa.

Smith Ja.

värden Det är bäst att du tar hem din gäst, Paula. Han verkar trött och sliten.

Paula Ja, han behöver vila. Han behöver komma ifrån där han har varit.

Smith (*till värden*) Jag har varit i kriget. Det är allt jag vet om mig själv.

värden Jag förstår.

Paula Du säger väl inget, Stanley?

värden Lovar. Håll mig underrättad.

Paula Lita på det. Kom, Smithy. Det är dags att gå hem.

Smith Jag tror det med. Jag har varit för länge borta. (*Paula går ut med honom.*)

värden Hoppas hon kan reda ut honom. Synd att en sådan ska behöva komma på fel plats. (*städare*)

Scen 4. Ett torftigt provisoriskt rum.
Paula kommer instapplandes med 'Smith'.

Smith Ni är mycket god mot mig.
Paula Prat. Det minsta vi kan göra är att hjälpa en skadad soldat.
Smith Ni vet inte hur skadad jag är.
Paula Ni är så skadad att ni inte känner igen er själv.
Smith Det är det jag menar. Jag vet det inte själv.
Paula (sätter ner honom i en stol) Ni har feber. Ni är sjuk dessutom.
Smith Det är inte så konstigt. Jag har inte ansträngt mig så mycket på ett år. Alla andra har ansträngt sig förgäves för mig i stället.
Paula Var har ni varit?
Smith Sennelager. Hannover. Schweiz. Manchester. Birmingham. Hastings. Jag trodde Melbury skulle bli slutstationen.
Paula Det blir det om du går tillbaka dit.
Smith Vad har jag för val?
Paula Försöka lära dig att klara dig själv.
Smith Hur ska det gå till, när jag inte ens vet vem jag är?
Paula Ett steg i sänder. Ditt första steg mot framgången var att ta steget ut från sjukhuset. Ärligt talat tror jag de är glada åt att slippa dig och bli en patient mindre.
Smith Jag behandlades mer eller mindre som ett paket.
Paula Där ser du.
Smith Men hur kan *du* hjälpa mig?
Paula Hindra dig från att bli hämtad tillbaka i första hand. Sedan får vi se. Först av allt måste vi få dig frisk.
Smith Det blir inte lätt.
Paula Jag är van vid utmaningar.
Smith Hur så? Vad gör du?
Paula Uppträder.
Smith Som vad?
Paula Revyartist. Jag ville egentligen bli skådespelerska, men det vill ju alla. Revyturnerandet får bli ett steg på vägen.
Smith Är du känd?
Paula Lokalt.
Smith Tänk! Jag har råkat i händerna på en berömdhet!
Paula Du är kanske mera berömd själv utan att veta om det.
Smith Det tror jag knappast. Jag är alldeles för medioker.
Paula Det är det vi alla är och därför vill komma ifrån. Du kanske föddes till det och därför vill komma ifrån *det*. Vi vill alla vara någon bättre än vad vi är.
Smith Det är inte så konstigt. Vi är ju alla i grund och botten oförfärdiga.
Paula Det har jag aldrig tänkt på. När du blir bättre skall du få se mig på scen. Kanske du kan inleda din nya karriär i någon statistroll.

Smith Jag är rädd att jag bara skulle göra bort mig. Jag är av naturen blyg, och min krigsskada har förvärrat min skräck för människor. Så fort sällskapet blir för överväldigande börjar jag stamma, och allt blir bara värre tills jag drar mig undan. Ensamhet är enda kuren, och den är bara tillfällig. Som människa slipper man ju aldrig andra människor.

Paula Du har aldrig stammat med mig.

Smith På något sätt inger du mig förtroende. Det är därför. Din närvaro förlänar mig en trygghet jag vet att jag aldrig känt förut.

Paula Det vittnar om att vi är på rätt väg. Vi skall nog lyckas göra folk av dig, *Smithy*. Nu är det bäst du får sova.

Smith Det var länge sedan jag sov gott.

Paula Då är det dags nu då.

Smith Tack för att du finns, *Paula*. (*somnar uttröttad i stolen*)

Paula Något säger mig, att jag bör vara ännu mera tacksam för att du har kommit till mig. (*lyfter honom försiktigt ur stolen, lägger honom i sängen och bäddar ner honom med ett täcke utan att tänka på att klä av honom.*)

Akt II scen 1. Puben.

värden Hur mår din nye *tjomme*?

Paula Han sover.

värden Hoppas han inte blir till bekymmer. Han har ju ändå rymt från ett mentalsjukhus.

Paula Han är mera harmlös än ett barn. Han kan aldrig blir farlig då han alltid bara tycks ha dragit sig undan mänskorna.

värden Det är det svåraste man kan göra som människa.

Paula Därför plockades han också upp ur ett granatchocksdike. Om det var någonstans han inte passade in så var det kriget.

värden Så var det för alla som stupade i det. Men hur mår han annars? Kan du klara honom?

Paula Det värsta är att han är sjuk. Han behöver en läkare.

värden Den influensa som slagit oss efter kriget är värre än kriget. Är det den han har fått?

Paula Han har 39 graders feber. Därför har också teatern stängt, så vi är alla arbetslösa. Alla är sjuka överallt.

värden Till och med läkarna dör i epidemin. En slocknade vid ratten på väg härifrån.

Paula Därför kom han aldrig tillbaka. Han ville få *Smithy* tillbaka till hospitalet.

värden Han skulle bara ha vågat försöka. Din vän lyckades ju precis befria sig därifrån. Lite feber kan man alltid kureras.

Paula Om man inte dör i den.

värden Är det så illa?

Paula Jag tror han klarar det. Kroppen är stark, men själen är desto svagare. Det är den som fattas honom. Han har inte reda på den.

värden Han kan med andra ord få tillbringa resten av sitt liv med att försöka leta reda på den.

Paula Ändå är han en gentleman av bästa bildning och börd. Hans bakgrund måste vara intressant.

värden Du får hjälpa honom leta reda på den.

Paula Det är precis vad jag tänker göra.

värden Hur länge kommer teatern att ha stängt?

Paula Tills det värsta av epidemin är över. Det kan ta månader.

värden Då har du gott om tid.

Paula Ja. Men vi måste leva också,

värden Du behöver inte betala för rummet.

Paula Tack, Briggs. Han måste ju som soldat få någon kompensation nu när kriget är slut.

värden Om han kan identifiera sig.

Paula Det är det som är kruxet.

värden Om han inte kan det får vi hitta på något. Han kan inte medverka i teatern?

Paula Jag tänkte också på det.

värden Under tiden kan han sköta min trädgård. Tom har ju slutat.

Paula Det vore en idealisk sysselsättning och terapi för honom, växter och blommor och träd i stället för människor.

värden Jag tänkte just det samma.

Paula Tack, Briggs. Du är en hedersknyffel.

värden Det skulle bara fattas annat. (*blinkar*) Allt för att lura myndigheterna på en offrad patient.

Paula Tack, Briggs. (*går ut*)

värden Han repar sig nog. En gentleman som överlever kriget överlever nog allt annat också. (*slår upp öl åt sig*)

Scen 2. Rummet.

Paula (tar ut Smiths termometer och undersöker den) Gratulerar, Smithy! Du är frisk och feberfri. Du har klarat influensan som alla andra dör av.

Smith Det är orättvist.

Paula Vad är orättvist?

Smith Jag borde egentligen vara död.

Paula Tänk inte så. Tänk i stället att du har lyckats lura dem som ville döda dig. Du har lurat döden. Det är inget att skämmas för.

Smith Men så många har dött för ingenting, medan jag har överlevt mig själv och måste leva som en osalig skugga utan själ och identitet.

Paula Jag borde själv ha varit död. Huset jag bodde i bombades. De som sov i rummet bredvid fick sätta livet till. Först tänkte jag att det var orättvist att de offerades och jag klarade mig, men det var ingens fel.

Smith Utom krigets, människans värsta påfund, som gör henne till ett monster medan inga djur kan vara så överlagt grymma och omänskliga som hon.

Paula Var har du hämtat det?

Smith Jag vet inte.

Paula Det låter bekant, som om jag läst det någonstans. Det måste du också ha gjort.

Smith Kanske.

Paula Tänk vidare, och vi kommer att hitta nya ledtrådar.

Smith Som fragment av drömmar utan begriplig betydelse.

Paula Var inte uppgiven. Jag har en god nyhet, förresten. Regeringen är skyldig dig pengar. Alla soldater kommer att få gratifikationer. Snart kan du betala för allting och börja bli självständig.

Smith Du vill väl förstås bli av med mig så småningom. Det sista jag vill är att bli en belastning för dig.

Paula Det är det sista du kan bli. Jag ska berätta en hemlighet för dig. Jag behöver inte betala för det här rummet. Så när du får din demobiliseringsgratifikation kan du betala precis så mycket du själv vill.

Smith Och hur kan jag få den om jag inte kan identifiera mig?

Paula Du har sjukhusets provisoriska identifikation.

Smith Det är just det. Jag måste bli officiellt utskriven från sjukhuset först, och det blir svårt om min verkliga identitet fattas.

Paula Du får inte bekymra dig. Det är det sista du får göra. Det måste ordna sig på något sätt.

Smith Hur? Jag kan inte gömma mig här som en förrymd fånge och vara dig och din värd till besvär hur länge som helst. Det känns inte rätt.

Paula Felet med dig är att du är en gentleman. Du är för finkänslig. Jag har redan talat med Släggan om dig.

Smith Släggan?

Paula Vår värd, Briggs. Han var proffsboxare före kriget. Det lever han högt på ännu idag, och därför är han lokalt populär. Alla känner honom här omkring, och han har ofta bjudit hela teatern på fest här när vi har firat något. Han är helt på det klara med att hålla dig undan myndigheterna. Och han vill ge dig jobb.

Smith Jobb?

Paula Som trädgårdsmästare för hans trädgård här utanför. Du anar inte hur vacker den är på sommaren.

Smith Ni kunde inte ge mig något mera meningsfullt att göra.

Paula Jag visste det! Då är det klart!

Smith Tills vidare. En tillfällig frist i väntan på att livet skall klarna och återvända.

Paula Så du behöver inte tänka på att gömma dig längre. Du har fått en officiell position.

Smith Så hedrad jag känner mig.

Paula Ett extra steg och en knuff framåt. Det är vad du behöver.
Smith Du känner mig.
Paula Jag börjar kanske göra det.
Smith Jag önskar jag gjorde det själv.
Paula Det kommer du att göra.
Smith Du är den enda som tror på mig.
Paula Huvudsaken är att någon gör det. Då har du fullt existensberättigande.
Smith Du ger mig allt utom livet tillbaka.
Paula Det kommer, Smithy, det kommer.

Scen 3. Puben.
Två skötare vid disken.

Briggs Ni ska inte komma hit och försöka något!
1 Vi utför bara vår plikt.
Briggs Vill ni ha på käften, va?
2 Ta det lugnt, mäster! Vi kommer hit i fullkomligt fredliga avsikter för att i lugn och ordning omhänderta en patient som hör hemma på sjukhuset.
Briggs Kallar ni det fredligt, va? Det är en jävla ursäkt för att förstöra människors liv! Er plikt är att beröva fria människor friheten!
1 Han är stämplad som paranoid och lider av förföljelsetmani och kan bli farlig om hans undermedvetna påverkas.
Briggs Det är klart att han känner sig förföljd om sådana som ni förföljer honom! Det enda ni har att göra här är att ge er iväg. Sådana som ni är inte välkomna i en mänsklig pub.
1 Vi ville bara befria er från en pinsam belastning och en latent fara...
Briggs Nu åker ni ut! (*lämnar baren, slår upp luckan och går hotfullt ut till dem under det att han kavlar upp ärmarna.*)
2 Kom, Gilbert. Vi får försöka igen en annan gång.
1 Vill ni att vi skickar hit polisen i stället?
Briggs Ut! För resten bor han inte här längre.
1 Var bor han då?
Briggs Hur ska jag veta det? Han bara gav sig av.
1 Vart?
Briggs Det är det er sak att ta reda på. Ni har ju hans identitet från sjukhuset, eller den ni pådyvlade honom. Ni gav ju honom namnet Smith. Det är bara för er att efterlysa er bortsprungne Smith. Lycka till! (*kör ut dem*)
Du kan komma fram nu, Paula.
Paula (kommer fram) Det är bäst jag varnar Smithy. Han kan inte bo här längre.
Briggs Känner jag dessa mentalvårdargamar och parasiter rätt vågar de sig aldrig hit mera, men de kan skicka hit polisen.
Paula Tror du de gör det?

Briggs Nej. Men du har rätt. Din tjomme bör få ett säkrare ställe.
Paula Huvudsaken är att han kan känna sig säker. Det har han aldrig gjort här trots allt du gjort för honom.
Briggs Han har gjort mer för mig. Han har fått trädgården att prunka.
Paula Jag får ta med honom till Selchester.
Briggs Är det där ni spelar nu?
Paula Ja. Så får han äntligen bekanta sig med vår teater. Det finns i alla fall ingen bättre möjlighet för någon att smälta in och gömma sig än i en teater.
Briggs I synnerhet om man är utan identitet.
Paula Precis. I teatern kan man alltid finna en ny roll att spela.
Briggs Lycka till! (*Hon går.*)

Akt III scen 1. Teatersällskapets lördagsmiddag i Selchester.

Middagen når sin höjdpunkt, Smith och Paula är med i det stökiga sällskapet, när Borley reser sig och klingar i glaset.

Borley Får jag göra er uppmärksamma på, att min stund nu är kommen, att hålla det högtidliga välkomsttalet till våra gäster i förening med mitt sedvanliga lördagsmiddagstal för att framhålla vikten av våra senaste succéer.

Margesson Succéer, din bluffmakare? Våra pjäser har aldrig varit sämre och blir bara sämre hela tiden.

Borley Vad gör det så länge publiken skrattar och betalar? Det viktigaste är att de inte buar och visslar och begär pengarna tillbaka, och det måste jag framhålla till vårt illustra sällskaps oförgängliga förtjänst, att det har aldrig hänt.

Belden Alltid något. Vår största framgång är att vi alltjämt existerar och aldrig gjort bankrutt.

Borley Prata inte i munnen på varandra nu, utan låt mig tala, som har ordet.

Margesson Din utstuderade fjant, det enda du kan som talare är att tråka ut oss, och det har du alltid gjort. Det är det enda du är bra på.

Borley Är jag inte bra på scen kanske, vasa?

Belden Fortsätt hålla låda, din pratmakare. Säg nånting roligt.

Borley Jag ville rikta er uppmärksamhet på att vi har en annan gäst än de vanliga med oss här i kväll, som Paula så framgångsrikt bidragit till vår illustra tillvaro med, nämligen vår mystiske vän Smith, som tills vidare inte velat framträda som något annat än den lägsta av alla profiler. (*Alla applåderar.*)

flera Tal! Tal!

Paula (till Smith) Du måste inte.

Smith För en gångs skull vill jag. (*reser sig*) Mina vänner, jag kan inte förneka att jag haft hjärtligt roligt med er hela tiden ända sedan Paula drog ner mig till er nivå. (*skratt*) Era pjäser är inte fullkomliga, men som mr Borley mycket riktigt påpekade, vad gör det så länge publiken skrattar och betalar. Att de inte är de bästa har den fördelen med sig, att de kan förbättras, och det har varit mitt nöje att kunna göra det. (*bifall*)

Belden Vem är du egentligen?

Smith Bry dig inte om det, för det gör jag inte själv.

Borley Mr Smith dök upp hos oss som en okänd häst och har konsekvent hållit på sin mörkläggnings av sig själv sedan dess, medan han samtidigt visat sig vara just det som vi saknat i vårt stökiga gäng, nämligen en gentleman. Han har därmed uppfyllt vårt enda svarta hål bland våra talanger.

Belden Det enda vi vet om dig är att du varit sjuk och med någon svårighet överlevt kriget. Ur vilket svarta hål lyckades Paula gräva fram dig, om det inte var ur den okände soldatens grav?

Paula (reser sig) Jag behövde inte gräva fram honom. Han infann sig alldeles själv. Plötsligt bara stod han där till tjänst för vem som helst som ville utnyttja honom. Han har visat sig kunna allt, trädgårdsmästeri, bokhållning, snickeri, kulissmålning, ordbehandling och allt annat och på ett fullkomligt naturligt och obesvärat sätt blivit vår factotum. Ändå är han bara Smith och är nöjd med det. Låt även oss vara nöjda med det.

Belden Men vad döljer sig under det bestickande och magiska namnet Smith?

Smith (reser sig igen) Ingen falsk blygsamhet i alla fall. Jag är av naturen blyg med ensamheten som min bästa vän. Att leva som människa känns som en förnedring, då jag egentligen borde vara död – att kriget skonade mig och spydde ut mig som en invalid kanske för livet ser jag som en mördande infernalisk ironi. Jag är nöjd med att bara vara ingenting, för jag är ingenting och åstundar absolut inte att bli någonting. Så vad ni än gör, be mig aldrig ställa mig på scenen.

Belden Jag har just kommit över en pjäs med en roll som skulle passa dig precis.

Margesson (reser sig) Käre factotum, bry dig inte om dessa hopplösa fall av stökigt missfosterskap. De är alla enfaldiga clowner som aldrig kan annat än förställa sig. Ingen av oss kan någonsin vara ärlig eller oss själva. Därför passar du bra bland oss, för med all din identitetslöshet är du den enda ärliga av oss alla. Jag hälsar dig välkommen och ser fram emot att få snacka skit om alla de andra så länge du orkar vara kvar.

Smith (har satt sig) Jag tackar för den äran. Jag är en god lyssnare.

Paula Så vad blir vårt nästa leende triumftåg? Vilken vrålande sixpencepublik skall vi närmast lägga för våra fötter?

Borley (reser sig igen) Jag tänkte just komma till det. Mina damer och herrar, ärade kolleger och medarbetare, jag har den angenäma tillfredsställelsen och nöjet att meddela, att vår nästa triumfbraksuccé kommer att äga rum i – Rochby!

Belden Rochby?

Margesson Det är i alla fall bättre än Bletchley.

Lanvin Tänker ni aldrig lägga någon riktig stad för era fötter, som Bridgenorth eller Maidenhead?

Borley Det får vi ta efter Rochby. Återkom till frågan då. Rochby är spikat.

Margesson Det är i alla fall nästan lika betydande som Selchester.

Borley Inget ont om någon publik någonstans! Selchesterpubliken har alltid förblivit oss trogen.

Margesson Den är så dum att den inte fattar att vi ger dem samma pjäs varje gång med bara andra kläder.

Belden Förklädnad är allt vad teater handlar om.

Paula Bry dig inte om dem, Smithy. De bara gycklar och menar aldrig allvar.

Smith Det är just det som är så behagligt. Jag älskar dem.

Paula (kramar honom. Middagen fortsätter.)

Scen 2. Ett pensionatsrum.

Ponderby utslagen på soffan, Smith kommer in.

Ponderby Min bästa vän, du kommer som en räddande ängel.

Smith Men jag har inte gjort något.

Ponderby Det hjälps inte. Du måste hjälpa mig.

Smith Har du druckit nu igen?

Ponderby Om! Och vad värre är – jag har försökt kurera mig.

Smith Säg inte att du tagit en massa aspiriner och uppiggande medel.

Ponderby Det är just vad jag har gjort. Jag är helt slut.

Smith Men du har föreställning i kväll!

Ponderby Det är just det som är problemet. Det är där kniven sitter. Jag kan inte uppträda.

Smith Men du måste! Det är bara du som kan göra den rollen!

Ponderby Du har också varit soldat. Du ser också bra ut. Du måste rycka ut, jag menar in.

Smith Men jag kan inte stå på scen!

Ponderby Det kan du visst. Du är nykter. Båda mina ben är ostadiga. Jag kan absolut inte få någonting till stånd.

Smith Du begär det omöjliga!

Ponderby Det är därför jag måste begära det. Du måste ställa upp. Ingen annan kan göra det.

Smith Men min bästa Ponderby, jag är ingen skådespelare. Jag är ingenting. Jag kan inte spela teater. Jag kan göra allt utom det!

Ponderby Du måste. Du har inget val, gosse. Teaterns oskrivna lag. Du är en av oss. Om en falerar måste en annan rycka in, jag menar ut. En för alla och alla för en. Det kallas solidaritet. Du kan inte bara lämna oss i sticket. Vi älskar dig alla.

Smith Men jag skulle aldrig klara av det. Jag skulle darra knäna av mig.

Ponderby Jag hade inte bett dig om det om det inte var en nödsituation. Du ser hur jag är. Jag är kokt. Jag kan inte ens resa mig ur soffan, ännu mindre tala rent.

Smith Men du vet hur nervös jag blir i oväntat sällskap!

Ponderby Men det är ju en baggis, min gosse! Det är pjäsens minsta roll, mindre än en biroll! Allt du behöver göra är att utropa de båda replikerna.

Smith Jag skulle aldrig klara av det. Jag skulle kissa på mig eller göra något värre.

Ponderby Som vad då?

Smith Det vet man aldrig på förhand.

Ponderby Om du kissar på dig märks det inte. Ta det lugnt, gosse. Slappna av. Du kan inte backa ur när jag ber dig.

Smith Men jag har aldrig spelat teater förut!

Ponderby Då är det dags nu då. Din äntliga debut! Två ynkliga repliker! Sedan är det färdigt, och du slipper någonsin uppträda mera, om du inte vill.

Smith Men vad ska vår direktör säga?

Ponderby Sådant här händer ideligen. Han är van. Man måste ständigt improvisera. Det är det som gör teatern levande. – Var inte rädd, gosse. Det är bara i kväll. Jag lovar att inte göra så mera.

Smith Supa?

Ponderby Nej, försöka kurerar mig. Supandet hör till yrket, det är nästan en nödvändighet, men jag ska aldrig mera försöka nyktra till på konstgjord väg. Då är det bättre att dricka vatten.

Smith Det är kanske det du borde ha gjort i stället.

Ponderby Ja. I stället har jag bara kastat vatten och ur båda avloppsrören. Det var inte alls roligt. Det räcker med det ena.

Smith (suckar) Bara i kväll då.

Ponderby Jag visste det! Gosse, du har räddat mitt liv! (*omfamnar honom och kysser honom*) Gå nu till ditt stora värv, och gör ditt livs debut! Hamlets spöke är med dig.

Smith Om det ändå vore det enda spöket... (*går hastigt ut*)

Ponderby Det är bara den vanliga rampfebern. Vi slipper den aldrig. Den ingår i yrket precis som spriten. Var är nu min whisky igen? Jag är säker på jag hade en flaska kvar i reserv för säkerhets skull, för det har jag alltid. Utan min dagliga whisky vore jag död för länge sen. (*sträcker sig efter en flaska någonstans och ramlar ur soffan.*) Fördömt också! Nu måste jag dessutom resa på mig. Det här går inte längre. Jag är räddad denna gång, men nästa gång blir jag utsparkad. En skådespelare måste åtminstone kunna spela teater och nykter hur litet han än är det. (*finner sin flaska, dricker, lägger sig raklång på rygg i soffan igen, slappnar av, njuter.*) Aaaaah! (*välbehag. Tycks somna, tills Smith kommer in igen. Ponderby vaknar genast.*) Redan

över? Hur gick det?

Smith Katastrof! Jag måste fly för livet!

Ponderby Vad hände?

Smith Jag blev nervös.

Ponderby Det blir jag alltid. Därför blir det alltid succé.

Smith Värre än så. Jag började stamma igen.

Ponderby Så du kom in på scen som en hjälplös stammare? I min heroiska roll? Men det är ju dråpligt!

Smith Inte nog med det. När jag skulle dra i dörrhandtaget för att öppna dörren för att slippa ut lossnade det och rullade över hela scenen!

Ponderby Det låter sagolikt. Bättre och bättre. Vad sade publiken?

Smith De skrattade ut mig. Jag är rädd att de tjöt av skratt.

Ponderby Och det vill du fly för livet för? Min gosse, jag känner igen symptomen. Du har just gjort en hejdundrande succé. Det är ingenting att fly från. Tvärtom. Du måste välkomna ditt gynnsamma öde!

Smith Vad då för gynnsamt öde? Jag är en ödesmärkt invalid för livet!

Ponderby Och så stammar du på scen i en tragikomisk hjälteroll! Det är alldeles underbart. Du måste fortsätta.

Smith Som skådespelare? Aldrig i livet!

Ponderby Du har ingen distans till skådespeleriet ännu, men du får det. I stället för att spela teater spelade du dig själv. Det är det sista man får göra, men det går över. Du behöver inte göra det fler gånger. Nästa gång försvinner du i en annan roll än dig själv. Det förenklar saken. Drick whisky, så fattar du vad jag menar.

Smith Jag är ledsn, *Ponderby*, men jag klarar inte detta. Jag trodde aldrig att jag skulle återfalla till att stamma igen! (*flyr*)

Ponderby Stackars gosse. Han kommer tillbaka. Paula får leta reda på honom och återföra honom till vår enda riktiga och sunda verklighet av drömmar. (*dricker och lägger sig bekvämt till rätta igen*)

Scen 3. Teatern, bakom kulisserna.

Paula Jag lovar, jag skall leta rätt på honom.

Margesson Vi kan inte förlora honom nu. Han har gjort sig outhärlig, i synnerhet i och med sin sensationella debut i kväll.

Belder Aldrig har vi haft en mera road publik.

Margesson Det är inte bara intäkterna. Det är vårt rykte och kvalitet.

Belder Han är omistlig. Vi och publiken behöver honom.

Paula Jag förstår. Vi måste hitta honom. Jag ska göra vad som helst för att hitta honom.

Margesson Lycka till. Vi litar på dig. (*Paula skyndar ut.*)

Belder Tror du hon lyckas?

Margesson Det vore konstigt annars. Hon lyckas med allt.

Belder Tänk om de gifter sig? Är teatern beroende av dem?

Margesson En teater är beroende av sina skådespelare vilka de än är, men inte av någon annan.

Belder Paula överger oss aldrig, medan vår tystlåtna stillsamma vän av oanade talanger tydligen kan prestera vad som helst i överraskningsväg.

Margesson Han tog huset med storm. Även om vi har förlorat honom måste vi ha med det i pjäsen framöver.

Belder Absolut. Men ingen kan göra det så äkta som han gjorde det.

Margesson Om han kommer tillbaka är vår lycka gjord.

Belder Allt hänger på Paula.

Margesson Och hon ger aldrig upp.

Scen 4.

Smith Jag är ledsen, Paula, men jag kan inte riskera att ställa upp för teatern mera. Inte efter min förfärliga skräckföreställning, då allting gick på tok. Det känns som om allting alltid gått på tok för mig genom hela livet. Minnesförlust efter att ha offrats i kriget utan att någon släkting hört av sig, jagad av mentalskötare och poliser som vill stänga in mig som samhällsfarlig för min blyghets skull, och när jag äntligen finner ett hem och gemenskap på er teater händer detta. Jag slipper aldrig mitt totala utanförskap.

Paula Men du har mig.

Smith Har jag?

Paula Jag slipper aldrig dig. Därför har jag följt efter dig och spårat upp dig hur du än försökt komma undan och gömma dig. Man kan inte gömma sig för kärleken, om man är älskad.

Smith Menar du...?

Paula Ja, det menar jag.

Smith En samhällsfiende som jag, som bara känner för att sky människorna och gömma mig för dem, som älskar ensamheten och hatar mig själv, hopplöst osocial och asocial, en levande död i en värld av fantomer och för evigt krigsskadad, ett granatchocksoffer som aldrig kan vänja sig vid en granatchocksskadad värld, som är sårad och traumatiserad för gott medan bara jag kan se hur den är svårare skadad och mera obotligt än jag själv, som är den värst invalidiserade av alla, utan minne, utan identitet...

Paula Just därför, Smithy. Du definierade just den personlighet som jag bara kan älska.

Smith En frisk ung fläkt som du, en idealisk sällskapsmänniska, ett socialt geni, en glad ljuspunkt i tillvaron för alla som känner dig, hur kan du känna något för en sådan som jag?

Paula Jag bara gör det.

Smith Och vad ska vi göra åt den saken? Jag kan inte visa mig på teatern mer, och det är din teater.

Paula Hur vore det om vi gifte oss? Skulle det underlätta saken?

Smith Menar du allvar?

Paula Om du vill det.

Smith Du kommer som en värmande soluppgång in i den mörka hemska natten av vilshenhet som är mitt liv och blir mer än en ledstjärna, en kurator, nästan som en moder med samma effekt som om jag aldrig haft någon...

Paula Alltså säger du inte nej, Smithy.

Smith Hur skulle jag någonsin kunna säga nej till dig?

Paula Då så, Smithy. Saken är klar. Alla problem lösta. Vi kunde inte ha gjort saken bättre.

Smith Men vad ska vi leva på, om även du lämnar teatern?

Paula Du har många strängar på din lyra. Du har förbättrat alla våra pjäser. Du kan skriva. Du kan bli författare.

Smith Det har alltid legat för mig.

Paula Där ser du. Vi har våra besparingar. Gradvis kan vi leta oss fram till fastare mark. Det är bara början som är svår. Det är den första droppen som måste kramas fram för att leda till islossningen.

Smith Med dig vid min sida kan jag utföra vad som helst.

Paula Det har du redan gjort. Du har vunnit mig.

Smith Partners alltså.

Paula För livet.

Smith Du har räddat mitt liv.

Paula Nej, Smithy. Vi har båda två tillsammans funnit vårt liv.

Smith (omfamnar henne) Då ber jag bara att vi aldrig må tappa bort det. Låt det alltid fortsätta så här. Glöm mitt minne. Jag har aldrig haft det. Jag föddes när du fanns på det ställe dit jag råkade förvillan mig när jag gick ut från sjukhuset. Jag har inget annat liv och har aldrig haft det och vill inte ha det. Vi har funnit vår värld. Låt oss aldrig släppa den.

Paula Överenskommet! *(De kramas igen och går ut tillsammans som kompisar.)*

Akt IV scen 1. Hos prästen i London.

Blampie Det är säkert ingenting att oroa sig för.

Paula Det är första gången jag släpper ut honom på egen hand.

Blampie Han är tillbaka inom några dagar.

Paula Men det är omöjligt att inte oroa sig för honom.

Blampie När han kommer till Liverpool och träffar min förläggare är er lycka gjord. Sedan har ert liv hamnat i ett tryggt spår som bara kan leda vidare ut mot säkrare grunder.

Paula Men han borde ha kommit tillbaka redan.

Blampie Förläggaren har kanske intresserat honom för ytterligare projekt. Det brukar de passa på att göra.

Paula Om han inte kommer i morgon måste vi kontakta förläggaren och höra vad som har hänt.

Blampie Om du vill kan jag ringa honom genast.

Paula Det vore skönt om det vore möjligt.

Blampie Sagt och gjort. *(lyfter på luren och ringer)* Max? Det är Blampie från London. Jag skickade till er den unge författaren Smith. Hans unga hustru är orolig för honom. Har han kommit fram? *(lyssnar. Bleknar. Lyssnar mera. Något sordinerad:)* Tack, Max. Hör av dig genast om han dyker upp. *(lägger på luren)*

Max väntade honom igår, men han kom aldrig. Jag är rädd att något kan ha hänt.

Paula Jag kände det på mig. Han har kommit bort.

Blampie Vi ska naturligtvis göra allt för att finna honom igen.

Paula Det blir inte lätt att hitta en viss Smith med okänt förnamn någonstans mellan London och Liverpool.

Blampie Men det finns bara en sådan. Han måste komma till rätta.

Paula Naturligtvis. Jag skall söka honom tills jag finner honom, om det så tar hela livet.

Blampie Jag ska hjälpa dig med alla medel.

Paula En sådan relation kan inte avbrytas. Den måste få en fortsättning.

Scen 2. En pub i Liverpool. Dåligt väder.

Ett sällskap från gatan bär upprörda in Smith helt nersölad av smuts, vatten och blod.

bartendern Bär in honom försiktigt! Blev han överkörd?

1 Nej, han bara snubblade i gatan, men han har en rejäl bula.

2 Vem slinter inte omkull i detta fasansfulla väder? Gatorna är såphala!

bartendern (baddar Smiths panna) Han verkar inte skadad alls sånär som på bulan. Han hade tur.

2 Men han fick ett rejält slag i skallen.

1 Pass upp! Han vaknar!

Smith (yroaken, som koar i en dröm) Jag kan aldrig förlåta den där generalen – att skicka oss ut i en säker död och det avsiktligt!

1 Det är all right, Sir. Ni lever.

Smith (ser sig omkring) Var är jag?

bartendern På en pub i Liverpool.

Smith Vad gör jag här?

bartendern Med förlov sagt, Sir, men det är det bara ni som kan veta något om.

Smith Är jag inte kvar i kriget?

bartendern Kriget slutade för mer än ett år sen.

Smith (mer och mer till sig) Vad är det för datum?

bartendern 27 december 1919. Ni verkar som om ni kom direkt från kriget.

Smith Det gör jag. Senast jag var vaken låg jag i en skyttegrav intill de tyska linjerna.

1 Jag kan försäkra er, Sir, att ni var vaken när ni slant i gatan.

Smith Tänk, det har jag inget minne av.

bartendern Vad är det senaste ni minns?

Smith En skyttegrav i kriget 1917. En granat slog ner och gjorde slut på mig, trodde jag. Tydligen har jag ändå levt sedan dess.

2 Vet ni vem ni är, Sir?

Smith Naturligtvis vet jag vem jag är. Mitt namn är Charles Rainier. Men vad tusan gör jag i Liverpool?

1 Är ni helt klar i huvudet, Sir?

Smith Fullkomligt. Jag måste ha snubblat i gatan. Men hur har jag levt under två år?

2 Det är ert problem, Sir.

Smith Jag måste kontakta min familj. Oroa er inte. Jag är helt normal. Jag behöver bara samla mig och orientera mig en smula. Jag har visst en bula i tinningen. En baggis. Jag trodde jag skulle vara mera sårad i kriget än så. Låt mig bara hämta mig en smula, så blir jag bra sen och kan fara hem. Pengar tycks jag också ha tillräckligt.

bartendern Ta det här, Sir. Det återställer ordningen i skallen.

Smith Tack. (*tar whiskyn direkt*) Det gjorde susen. Vilket märke?

bartendern Glenfiddich.

Smith Det duger. (*räcker fram glaset. Bartendern fyller på.*)

bartendern Nöjet är mitt, Sir. (*fyller på. Till de andra:*) Han klarar sig. Det är ingen fara. Ni kan gå hem. Han behöver bara torka litet. (*De andra troppar av.*)

Något mera ni behöver, Sir?

Smith Inte för ögonblicket, tack. Jag behöver bara försöka tänka efter en smula. (*bartendern går*)

Hur tusan är det möjligt? Generalen skickade ut oss för att rekognocera och avlyssna fienden i avsikt att offra oss för ingenting, och där låg jag med trasigt ben och kunde inte röra mig medan granaterna regnade och exploderade runt omkring osas. Och så vaknar jag upp i en pub i Liverpool! Och tydligen efter att ha slagit en vurma på gatan! Det är ju nästan lika absurt som Rip van Winkle! Och hur har jag levt under dessa två år, då jag ändå tydligen överlevt? Kanske jag låg medvetslös på sjukhus i något år medan de plåstrade om mig. Men sedan? (*försöker krampaktigt tänka efter*) Det går inte. Jag fattar ingenting. Det är bäst jag reser hem. De måste ha undrat vart jag tog vägen, lika mycket som jag undrar det själv. (*reser sig och går ut. Bartendern kommer för sent för att hinna önska honom lycka till.*)

Scen 3. Familjen på Stourton vid frukostbordet.

Julia Hur vet vi att han inte är en bedragare? Och varför dyker han upp efter två år just när pappa ska till att dö?

Chet Han har varit sjuk, Lydia. Han försvann i kriget och har varit försvunnen i två år. Om han plötsligt kommer till rätta igen så är det ju inget att förargas över.

George Ändå är det märkligt att han dyker upp när far ligger för döden.

Julian Vet någon något om testamentet?

Chet Han är god för en och en halv miljon. Det är allt vi vet. Förmodligen delar han det lika mellan oss sex.

Julian Oss sex?

Chet Ja, far avskrev Charles när han aldrig rapporterades mer än saknad och aldrig kom tillbaka.

Jill Jag såg nyligen en notis i tidningen om att Charles var kvar i Tyskland.

George Bara ett rykte förmodligen. Nu är han ju här.

Julia Han kommer att ha en hel del att förklara, om han kan.

Chet Här är han. (*reser sig*) Välkommen, Charles! Vilken överraskning! (*tar översvallande emot honom och kramar honom och dunkar honom i ryggen*)

Charles (helt proper) Det räcker, Chet. Du är dig lik. Ni ska veta att jag är minst lika överraskad själv över situationen.

Kitty Berätta, morbror!

Charles Dess värre finns det inte så mycket att berätta. Ni vet att jag försvann i kriget. Efter att jag låg i skyttegravan med skadat ben och granater exploderande runt omkring mig minns jag ingenting tills jag vaknar upp mörbultad och nersmutsad på en pub i Liverpool av alla ställen. Enligt de som räddade mig hade jag inte mer än halkat på gatan och fått en bula i huvudet. Jag svär inför er, att jag trodde att jag var kvar i skyttegravarna i Flandern.

George Men hur kommer det sig då att du råkar komma tillbaka just när pappa ligger för döden? Ursäkta en ofinkänslig fråga, men det är vad vi alla undrar allra mest.

Charles Ödets slump. Det finns ingen förklaring. Jag vaknade till medvetande för tre dagar sedan. Ni skulle ha sett hur jag såg ut. Jag kunde ju bara inte visa mig för familjen utan nya kläder. Jag kunde knappast infinna mig tidigare. Om pappas tillstånd visste jag ingenting förrän jag kom hit. Är det alls möjligt att träffa honom?

Astley Som hans doktor måste jag avråda å det bestämdaste.

Truslove Som hans advokat måste jag insistera på att han får se sin son innan han dör.

Astley Chocken kan döda honom!

Truslove Eller motsatsen, ge honom nytt liv.

Astley Ett nytt liv genom att chocken skickar honom direkt till evigheten.

Truslove Han har uppgivit Charles som död. Det vore orättvist att låta honom dö i den falska förvissningen.

George Tänker ni på testamentet?

Truslove Jag försöker tänka på vad som är rätt i egenskap av familjens advokat.

Chet Vad tänker du, Charles?

Charles Jag vill bara göra vad som är bäst, och jag tror att det bästa är att jag reser härifrån tills vidare. Men det är viktigt att ni förstår att jag inte alls är sjuk. Ni behöver inte vara rädda för mig eller behandla mig med någon särskild hänsyn. Trots den totala minnesförlusten under mer än två år fungerar jag fullkomligt normalt, och allt jag tillgodogjorde mig före granatchocken finns intakt i mitt medvetande. Fortsätt bara vara som vanligt, som om jag bara varit på en två års semester. Det sista jag vill är att komplicera läget inför fars bortgång.

Bridget Bra sagt, Charles. Vad vill du helst göra?

Charles Återuppta mina avbrutna studier vid Cambridge.

George Det låter mycket förnuftigt. Det tror jag vi alla uppskattar. Du var ljushuvudet och studiebegåvningen i familjen, och med rätt studier är det kanske det bästa sättet för dig att kunna hjälpa familjen, om det skulle behövas.

Julia Vi kallar på dig när vi behöver dig.

Charles Tack. Då drar jag mig tillbaka. Ursäkta mig. *(lämnar bordet)*

Jill Vad tror ni?

Chet Han är fullkomligt ärlig. Han minns ingenting.

Julian Vad tror ni han kan ha gjort under dessa två år? Han har ju uppenbarligen överlevt.

Julia Det får bli hans problem. Vi har nog av våra egna.
Kitty Jag tycker det är spännande.
Chet Det är det också, Kitty. Vi har en familjehemlighet som ingen känner till och allra minst den som bär på den.

Scen 4. Puben i Liverpool.

Samma människor som i scen 2 bär in Blampie. Vackert väder.

bartendern Vad hände?
1 Han bara kollapsade mitt i gatan.
2 Jag är rädd att han fick hjärtslag.
1 Men han lever ännu.
bartendern Hur står det till, pastorn?
Blampie Jag är rädd att jag håller på att hälsa hem.
bartendern Kan ni svara på frågor? Vem är ni, och var hör ni hemma?
Blampie I London. Jag är kyrkoherde i Sankt Clements församling vid Vale Street.
bartendern (till de andra) Han vet i alla fall vem han är. *(till Blampie)* Vad gör ni då här?
Blampie Jag letar efter en försvunnen person.
bartendern Vem då?
Blampie Smith.
bartendern (till gubbarna) Senast vi bar in någon här hade han halkat i gatan och fått en smäll i huvudet så att han trodde han var kvar i kriget. Han vaknade upp och var förbannad på en general som offrat honom vid fronten.
Blampie (uppmärksam) Vem var det?
bartendern Det visste han nog, men han mindes ingenting från de senaste två åren.
Blampie Herre du milde! *(dör)*
1 Lever han?
bartendern (lyssnar på hjärtat) Jag är rädd att han har lämnat in. Tur att han hann säga vem han var. Då är det bara att kontakta polisen.
2 Stackars man! Tror ni han kan ha letat efter krigsveteranen?
bartendern Det vore ett otroligt sammanträffande i så fall. *(återgår till jobbet, tar upp telefonen.)*
1 Då sköter ni resten?
bartendern Absolut. *(gubbarna går. I telefonen:)* Är det polisen? Vi har ett dödsfall här. En präst från London.

Akt V scen 1. En tågkupé, 19 år senare.

En ung man sitter i kupén och läser förstrött en tidning när Charles stiger in.

Charles Får man dela er kupé?

Harrison Givetvis!

Charles Jag ser att ni studerar de senaste rabaldernyhetererna från konferensen i München.

Harrison Tror ni det blir krig?

Charles Lika litet som någon ville ha det förra vill någon ha det nya, men det kommer ändå. Münchenprisgivningen av Tjeckoslovakien var bara ett ängsligt, feigt och patetiskt uppskjutande.

Harrison Ni var säkert med i förra kriget.

Charles Alltför mycket.

Harrison Men ni verkar ha kommit ur det levande.

Charles Nej, jag kom ur det extremt skadskjuten.

Harrison Men ni tycks ha hämtat er.

Charles Från kriget, ja, från sviterna, nej.

Harrison Ni hör alltså till de oöverskådligt svårbehandlade granatchocksfallen.

Charles Om det bara hade varit granaterna... De personliga chockerna var svårare, och de var de svåraste att hämta sig ifrån. Jag har inte gjort det än.

Harrison (frågande) Personliga chocker?

Charles Jag kan ge ett exempel. En stabsofficer kom på idén, att om tyskarna fick falska uppgifter genom någon betrodd spion om en större attack, skulle denna ha större utsikter att lyckas. Det gällde att övertyga tyskarna. I den avsikten skickades under flera veckor patruller ut i ingenmansland, som tyskarna informerats om genom den fingerade spionen. Dessa blev kanonföda. En av dessa patruller anfördes av en ung nybliven officer och som trodde sig leda sina män till en romantisk hjälteseger. Det blev tvärtom. De få överlevande nödgades krypa ner i ett granathål men så nära fiendens skyttegravar att han kunde uppfatta tyskarnas samtal, då han kunde tyska. Genom dem fick han hela sammanhanget klart för sig, hur de offrats för ett strategiskt experiment. Det förhöjde ytterligare chockverkan av hans krigstrauma där han låg halvdränkt i dyn, yr av smärtorna i sitt krossade ben och sjuk av att se sina kamraters ännu svårare lidanden. Före gryningen kom en granat visslande och slog ner ett par meter ifrån honom. Den dödade de övriga och sårade honom i huvudet så att han varken såg, hörde eller kunde tänka vidare.

Harrison Ändå sitter ni här, Sir.

Charles De obotliga sviterna består i två förlorade år av mitt liv. Jag slocknade vid fronten och vaknade upp på en pub i Liverpool mer än två år senare. Under nitton år har jag försökt ta reda på vad jag kan ha gjort och hur jag kan ha överlevt under de åren.

Harrison Jag tror jag har läst om fallet.

Charles Den enda vederhäftiga läkare jag diskuterat saken med har förfäktat, att den jag var under de åren antagligen inte hade något minne av det föregående. När

jag fick tillbaka minnet av det föregående förlorade jag minnet av de två åren. Verkar det alldeles befängt för er?

Harrison Inte alls. Det finns många sådana fall. Men ert fall är unikt.

Charles Säg inte att ni känner till det och vet vem jag är.

Harrison Tyvärr måste jag göra er besviken. Ni måste vara Charles Rainier, en av landets hörnstenar i dess ekonomi och inrikespolitik, chef för Rainierindustrierna med minst tre tusen familjer som ni försörjer. Tänk att ni kunnat prestera en sådan rehabilitering med en sådan krigsskada.

Charles Det var inte helt och hållet mitt eget fel. Min familj hjälpte till, och jag vann en hustru som gjorde resten.

Harrison Höll ni inte på att gå omkull ett tag?

Charles Jo, i början på 20-talet. Min äldste bror övertog ledarskapet för industrierna efter vår far medan jag föredrog att ligga vid Cambridge. Jag fick överge studierna för att rädda familjen från ruin. Sedan dess har jag varit fast i affärsmannaskapet och politiken. Min bror dog plötsligt av överansträngning, och någon måste rädda tre tusen familjers levebröd.

Harrison Så ni offrade er.

Charles Bara studierna. Ansvaret tog över. Jag har aldrig en ledig stund, men jag klagar aldrig. Jag är 42 år och kan ännu arbeta hårt i minst 20 år till för detta landet och dess människors bästa, om inte det nya kriget sätter stopp för det. Det enda som bekymrar mig är de två årens hopplöst blinda fläck.

Harrison Varför bekymrar de er, när ni vunnit allt?

Charles Därför att jag alltid gått med den gnagande känslan, att de två åren var de enda verkligt betydelsefulla under mitt liv.

Harrison Jag önskar jag kunde hjälpa er.

Charles Vill ni göra det? Jag samlar på sekreterare, och jag skulle alltid ha användning för en till. Är ni intresserad?

Harrison Vad skulle arbetet bestå av?

Charles Till att börja med kunde ni få arkivera våra samlingar på Stourton. Min hustru är en stor samlare av konst och böcker. Även hon började som min sekreterare. Min äldsta sekreterare, som jag ärvde av min far, måste sluta nu, så ni skulle faktiskt fylla ett tomrum.

Harrison Det vore intressant, i synnerhet att hjälpa er forska efter ert okända förflutna.

Charles På den punkten kan jag inte lova er någon framgång. Allt annat blir det lätt för er att lyckas med.

Harrison Jag ska gärna acceptera ert erbjudande under en provningstid till att börja med.

Charles Det låter klokt. Ni är välkommen. Ni kan börja med att komma till min frus stora bjudning nu på lördag. Hon har alltid bjudningar på lördagar, intellektuellt folk, författare, konstfolk och andra utbölingar som jag själv. Så får ni lära känna Stourton och dess samlingar. Ni är välkommen.

Harrison Tack, Sir.

Charles Säg inte Sir till mig. Jag är helt utan titlar. Kalla mig Charles. (*räcker handen*)

Harrison Jag tackar er.

Charles Inget att tacka för. Här ska jag av. Låt mig tacka er i stället för den otacksamma rollen av en nödtvungen lyssnare.

Harrison Det var ett intressant nöje, Sir.

(*Charles visar ett varnande finger, ler och går vidare.*)

Vilken lyckträff! Sekreterare hos Charles Rainier! Och jag som var fullständigt uppgiven som arbetslös! Han kanske såg det på mig...

Scen 2. Tillställningen.

Fullt med folk, nästan bara celebriteter.

Harrison Kommer jag för sent?

Sheldon Inte alls, Sir.

Harrison Jag är rädd att jag kommer att vara ganska utanför här.

Sheldon Därför deltar mr Rainier nästan aldrig själv i sin frus sammankomster. Ingen är mera utanför än han.

Harrison Så han kommer inte?

Sheldon Det vet man aldrig. Det händer att han ibland plötsligt dyker upp och lika plötsligt försvinner igen. Hans liv består ju mest av sammanträden.

Harrison Men hans fru är väl ändå här?

Sheldon Lita på det, men det kan ta sin tid innan ni når fram till henne. Som den perfekta värdinnan måste hon ju prata med alla.

Harrison Får man vara intim med er, det vill säga ställa närgångna frågor om min arbetsgivare?

Sheldon På egen risk, Sir.

Harrison Var är han nu?

Sheldon Ingen vet. När ingen vet det är han vanligen på jakt efter vad han aldrig kan finna.

Harrison Som två förlorade år?

Sheldon Ni känner alltså till det, Sir.

Harrison Har han alltid hållit på med detta?

Sheldon Alltid, det vill säga efter att han kom tillbaka.

Harrison Är det ett lyckligt äktenskap?

Sheldon Så lyckligt som ett perfekt äktenskap kan bli där allting fungerar bra och hustrun är idealisk på varje sätt men där all intimitet saknas.

Harrison Så de har aldrig haft barn?

Sheldon De har aldrig ens försökt.

Harrison Vet ni någon orsak?

Sheldon Frun säger att Charles alltid letat efter en annan. Därför blev han aldrig gift med sin systers adopterade dotter Kitty, som ändå älskade honom. De var till och med förlovade. Hon sade samma sak.

Harrison Det lutar alltså åt att Charles hade en kärlek under sina förlorade år som han aldrig kunnat återfinna.

Sheldon Han har sökt i 20 år utan resultat.

Harrison Och om han finner henne? Vad ska hustrun då säga?

Sheldon Hon har varit med förr. Hon är expert på att klara kriser och speciellt då mänskliga relationer, i synnerhet när de blir komplicerade.

Harrison Därför klarar hon socialt av vilka bisarra personligheter som helst.

Sheldon Ja, hon är ett socialt geni.

Harrison När får man träffa henne?

Sheldon När hon behagar. Hon är mycket intresserad av ert arbete.

Harrison Det blir svårt i detta vimmel.

Sheldon Vänta ut det.

Harrison Det tycks vara ett stabilt äktenskap fastän det inte handlar om kärlek.

Sheldon Säg inte det. Hon älskar honom. Han älskar en annan som inte finns. Så länge hon inte finns är det inga problem.

Harrison Varför gifte han sig då med henne?

Sheldon Hon tog över när unga Kitty slog upp förlovningen och hittade en annan i Egypten. Hon var bara en enkel sekreterare då. Charles har ett öga för goda sekreterare som sedan alltid förblir i hans tjänst, som ni, till exempel, och även hon började från botten. När unga Kitty var ur bilden och Charles ur gängorna propsade hon på att få bli hans privatsekreterare. Han kunde inte säga nej då han behövde en effektiv sådan, och hon överträffade alla hans vildaste förväntningar. Det är hon som har gjort hans karriär som industriman och politiker. Hon har alla de sociala trådarna i sin hand som hon manövrerar för att främja honom.

Harrison Är han lycklig?

Sheldon Nej.

Harrison Är hon lycklig?

Sheldon Åtminstone spelar hon en sådan roll.

Harrison Och vem är hon egentligen? Vad var hon innan hon blev sekreterare hos Charles?

Sheldon Det har aldrig intresserat Charles, så det har ingen brytt sig om att ta reda på. Hon kan ha varit vad som helst.

Harrison Tack, Sheldon. Jag tror att hon har upptäckt mig. Jag tror det är dags att jag presenterar mig för henne.

Sheldon Lycka till, Sir. (*går med en lätt bugning*)

Harrison (*när frun kommer emot honom*) Mrs Rainier, förmodar jag?

frun Och Harrison, förmodar jag, vår nye sekreterare och Charles factotum?

Harrison Factotum?

frun En som gör allt. Ni lär ha tagit er an den omöjliga uppgiften att få ordning på torpet.

Harrison Torpet?

frun Stourtons oöverskådliga samlingar. Har ni fått en drink?

Harrison Tack, den behöver jag nog, för bland alla dessa intellektuella giganter känner jag mig lika utanför som en kanin bland trumpetande elefanter.

frun Därför kommer aldrig Charles till mina bjudningar. Han är likadan: skygg, grubblande, ensamhetssökande och hopplöst otillräcklig i sina egna ögon.

Harrison Medan han är fullt tillräcklig i era?

frun Vi har allt utom en sak.

Harrison Intimitet?

frun Ni lär vara införstådd med hans hemlighet.

Harrison Så långt att jag vet att ingen känner till den och allra minst han själv.

frun Ni har haft mera med honom att göra på sista tiden än jag. Ni har inte tillsammans lyckats uppdaga några nya ljusglimtar?

Harrison Nej.

frun Nej men ser man på! Här är han ju! (*går fram till honom, som just kommit in*) Välkommen, Charles! Jag har just haft intima samtal med din nya sekreterare.

Charles Det gläder mig. Jag kan tyvärr inte stanna länge.

frun Det kan du aldrig. Du verkar upprörd?

Charles Jag *är* upprörd. (*till Harrison*) Harrison, har du lust att följa med mig på en tur?

Harrison Har det hänt något?

Charles Som postum krigshjälte måste jag hålla tal för en samling exmilitärer, och bland dem förekom den där infernaliska generalen som skickade ut oss att dö vid tyskarnas linjer. Jag blev så upprörd att jag avkortade talet och lämnade sällskapet med risk för att ge intryck av övertydlig oartighet, men jag kunde inte förklara mig. Därför kom jag hit. Jag behöver lugna ner mig.

frun Vill du ha en drink?

Charles Nej tack, här behövs hårdare bandage.

Harrison Jag står till er tjänst.

Charles Jag vill göra något riktigt dumt. De visar en tafflig pjäs i East End som förlöjligar hela militärväsendet. Det är precis vad jag behöver: skratta och glömma.

Harrison Jag har druckit.

Charles Tror du inte jag har det då? Vi får turas om vid ratten om det behövs. Kom! (*drar med sig Harrison ut. Frun har för länge sedan försvunnit i minglet, men hon ser efter dem.*)

frun Något har dykt upp.

Scen 3. Teatern.

Charles och Harrison tar plats bland publiken uppe på sidan av scenen, som visar en karikatyrisk överste vid ett skrivbord som rotar igenom skrivbordets papper på så överdrivet teatraliskt vis att han omöjligt på det sättet kan hitta något.

översten Fan också och jävlar anamma, jag måste ha tag i det där förbålda dokumentet och gömma det innan de kommer på att jag är spion!

en ung grann officer (öppnar plötsligt dörren och ropar) F-f-f-ienden-den-den-den-den ryck-ryck-rycker f-fffffram! (stammar krampaktigt. Dånande skratt i publiken genom skrattkör.) G-ggggg-ge-e ord-ord-order om attattattattack, Sir! (Publiken tjuter. Officeren rycker i dörrhandtaget för att springa ut, som lossnar och rullar över hela scenen. Publiken exploderar i skratt och applåder. Charles reser sig blek.)

Harrison Hur är det fatt, Sir?

Charles Kom, Harrison. *(de går ut och kommer ut på den nu tomma scenen.)*

Enda gången i mitt liv som jag blivit utskrattad, och så skulle jag få uppleva exakt samma sak en gång till!

Harrison Vad har hänt, Sir?

Charles Ridån har gått upp. Den rollen var mitt livs enda rollspel, och jag misslyckades totalt med det, men det misslyckandet har de gjort till en bestående succé. Är det så teatern fungerar? Att förvrida verkligheten till en grimas som alla måste skratta åt? Kriget bestod från början till slut bara av destruktiv beräkning, allt för att bringa fienden på så stort fall som möjligt, vilket ändamål helgade alla medel, inklusive att skicka tio miljoner oskyldiga i döden. Och nu står Hitler i beråd att göra om det fast värre.

Harrison Har ni börjat minnas?

Charles Jag minns allt. Kriget invalidiserade mig och stal två år av mitt liv, och för det fick jag medalj. Meningen var att det kriget skulle avsluta alla krig, och nu ämnar de börja ett nytt ännu värre.

Harrison Skall vi köra hem, Sir?

Charles Nej. Kör mig till Melburys mentalsjukhus. Det är där jag har mina rötter. *(de gå ut)*

Scen 4. En högt belägen plats ute i det fria.

Charles (kommer in ensam) Det var hit jag flydde efter att ha gjort bort mig på teatern, långt bortom all den timliga erbarmliga världen med dess hånskratt och grymhet och med utsikt över fem grevskap. Jag trodde aldrig hon skulle hitta mig här, och ändå kom hon efter och spårade upp mig. Så började vårt liv tillsammans, och jag var helt inställd på att aldrig få tillbaka mitt minne och vara helt nöjd med det, när vårt liv helt abrupt avbröts precis när vi blivit gifta, jag börjat skriva och hon väntade barn, av att jag brutalt fick minnet tillbaka medan de två interimsåren upphävdes. Efter tjugo år kommer de plötsligt tillbaka med den fingervisningen, att mina tjugo år av framgång var värdelösa mot mina två år som handikappad. Men de två åren är förlorade för evigt, medan jag dignar under de tjugo årens verksamhets ansvar. *(Harrison visar sig med frun ovanför scenen.)* Säg inte att...

frun (till Harrison) Stanna här. Jag har varit med om detta förr. *(går ner)*

Charles (reser sig långsamt när hon kommer) Och jag har varit gift med dig hela tiden utan att märka det.

Paula Jag visste att du förr eller senare skulle komma igenom det. Än är det inte för sent.

Charles Med ett nytt världskrig för dörren? Det blir långt till nästa fredsslut. Kom i mina armar, min rädderska. Bara du skulle kunna rädda hela världen.

Paula Låt oss göra det tillsammans.

Charles Tror du vi orkar det?

Paula Du har inflytandet. Jag har kärleken. Vi har kraften.

Charles Du har alltid varit så övertygande.

Paula Det blir man av att spela teater.

Charles Världen är ingen teater. Det är ett alltför sant drama.

Paula Som vi måste rädda oss igenom med att spela med i det.

Charles Som aktörer, tillgjorda karriärister, fåfänga politiker eller cyniska opportunisterna?

Paula Nej, bara som människor. Bara det mänskliga segrar alltid.

Charles Någon sade, att man kan ha större nytta och lära sig mer av att bara observera det mänskliga än av alla världens filosofier.

Paula Det var du själv.

Charles Var det inte vår pastor Blampie?

Paula Du kanske fick det från honom. Han letade efter dig i Liverpool och dog där.

Charles Jag vet. Jag forskade efter honom idag och fick veta allt. Varför har du inte givit dig till känna tidigare?

Paula Jag ville låta alla såren läka sig först. Jag ville inte forcera naturen. Jag kunde inte pådyvla dig en relation och historia som du inte kunde relatera till.

Charles Desto mera kan jag det nu. Har vi äntligen mognat?

Paula Vi har åtminstone börjat. Kom! Vi har mycket att ta igen!

(De börjar gå ut. Harrison kommer dem till mötes.)

Charles (med armen runt Paula) Allt är under kontroll, Harrison. Tillbaka till arbetet!

Harrison Ja, Sir. *(Charles tar om honom på andra sidan, och de går alla tre ut tillsammans, Charles i mitten omfamnande båda.)*

Slut.

Dharamsala 11.11.2013

Efterskrift

James Hiltons berömda roman inleds med tågscenen (akt V scen 1) och Harrisons introduktion i Charles gåta och liv, och större delen av romanen handlar sedan om det fruktlösa sökandet efter de två förlorade åren med en detaljerad genomgång av alla de senare tjugo årens händelser, som är tämligen odramatiska och som därför utelämnats både här och i den lika berömda filmen från 1942 med Greer Garson och Ronald Colman, som ju också spelade huvudrollen i Hiltons lika berömda roman "Bortom horisonten" ("*Lost Horizon*") 1937. Liksom filmen har vi valt att följa händelserna kronologiskt med inledning på hospitalet i Melbury. Flera väsentliga och minnesvärda scener ur romanen är omöjliga att reproducera på teater och film, som till exempel den fantastiska kvällen med det originella pianistparet, som ju blir nyckeln till gåtans lösning. I filmen har i stället andra grepp införts med framgång, som till exempel det att publiken får känna igen Greer Garson som Paula långt innan Charles gör det. Här har vi lämnat möjligheterna öppna – publiken *kan* få känna igen henne, men den kan också lämnas i osäkerhet tills vidare. Ett annat kapitel av högsta vikt i romanen som är svårt att göra rättvisa i dramatiseringar på film eller teater är pastor Blampieds roll i det hela. I gengäld har vi här givit honom en extra scen.